

Grenspalen landscheiding Rijnland-Delfland

Beschermd gezicht	Een aantal palen staat in het beschermde gezicht.
Aantal onderdelen behorend tot het beschermde monument	16
Oorspronkelijke functie	Markering landscheiding Rijnland-Delfland
Datering/Bouwjaar	Ca. 1858-1992

Inleiding¹

De grenspalen markeren de landscheiding, die al in 1230 als waterkering tussen de hoogheemraadschappen van Delfland en Rijnland werd aangelegd. Deze waterkering was nodig omdat de waterpeilen tussen de waterschappen verschillend waren. Van de kustlijn tot aan Zoetermeer werden zes hoofdpalen geplaatst en 26 tussenpalen. Naar aanleiding van de gemeentegrenswijziging van 1985 zijn enkele palen verplaatst. Nagenoeg alle grenspalen op de gemeentegrens zijn nog aanwezig.

NB: Een aantal palen ligt mogelijk op grondgebied van Den Haag. Zij komen desondanks in het kader van de compleetheid voor op de lijst hieronder. Bescherming hiervan dient in overleg met de gemeente Den Haag plaats te vinden.

NB: De landscheiding loopt door over het grondgebied van de aangrenzende gemeente Leidschendam-Voorburg. Hier zijn 14 palen geïnventariseerd. Deze gemeente heeft de palen als gemeentelijk monument beschermd. Een enkele paal is in Zoetermeer.

NB: De Hoofdpalen II en V zijn niet aanwezig. Tussenpaal 4 is niet bezocht (op een eiland in het duingebied).

Stedenbouwkundige aspecten

De grens liep van het Noordzeestrand tussen Wassenaar en Scheveningen tot aan Zoetermeer. De landscheiding lag hier, omdat dit het hoogste punt was tussen de Maas en de Oude Rijn. Het grensverloop van de landscheiding is in de loop der tijd meermalen aangepast. De grens tussen de hoogheemraadschappen Rijnland en Delfland loopt gedeeltelijk parallel aan de gemeentegrens met Wassenaar, maar houdt daar niet bij op.

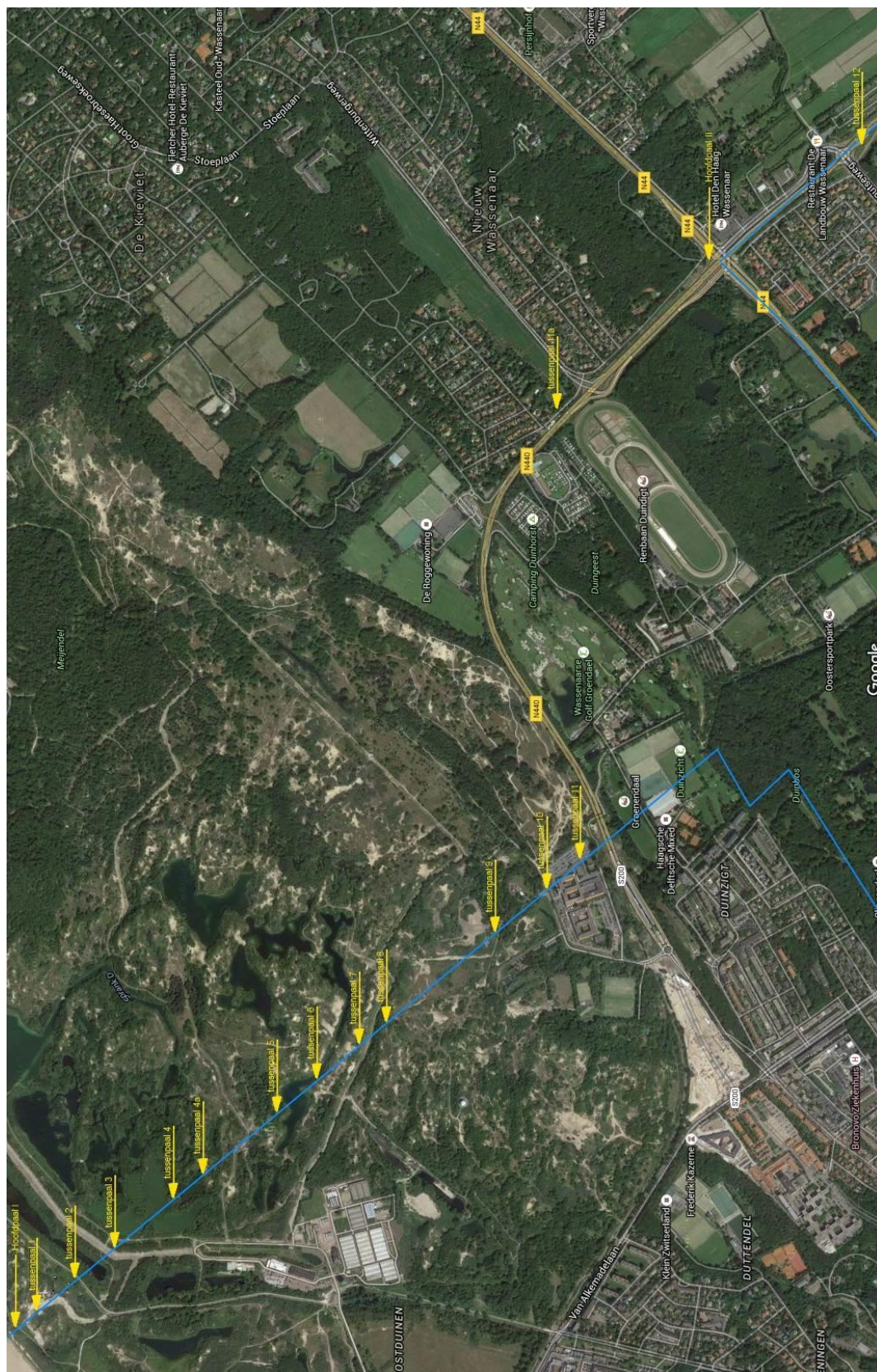
Architectonische beschrijving

De nummering van de grenspalen begint aan de zeezijde met een hoofdpaal (I). Op alle hoofdpalen zijn de namen van de hoogheemraadschappen voluit aangebracht, met een volgnummer aan de Delflandse kant in Romeinse cijfers. De tussenpalen zijn gemarkeerd met een D en een R en een eigen volgnummer. De palen dateren uit verschillende perioden, waarbij de palen uit één periode dezelfde stijlkenmerken hebben. De tussenpalen 6 en 12 zijn originele grenspalen uit 1858. De initialen op deze palen zijn in een sierlijk "handschrift" ingebeiteld, met dikke neergaande lijnen. De tussenpalen 4 en 5 zijn twee van de negen palen die in 1936 zijn geplaatst ter vervanging van verdwenen palen. Deze natuurstenen palen hebben een opvallend ruw bewerkte schacht. De inscriptie bestaat uit schrijffletters, de letter D is bijna even groot als de onderstaande cijfers. Het volgnummer staat alleen op de D-zijde. Na de schouw in 1956 werden er acht vervangende palen geplaatst, waaronder de tussenpalen 1, 3, 4A, 7 en 8. De schacht van deze palen heeft fijne horizontale groeven. De letters van de inscriptie zijn strak, bijna vierkant van vorm en even groot als de volgnummers, die zowel op de Rijnlandse als de Delflandse zijde staan. Paal 4A is ingevoegd omdat paal 4 waarschijnlijk tijdelijk was verdwenen. Tussenpaal 11 dateert uit 1965 en lijkt op het eerste gezicht erg op de palen uit 1956, maar de overgang van de schacht naar de kop is scherper.

¹ Bij deze beschrijving is dankbaar gebruik gemaakt van de inventarisatie van Joost Veer.

Redengevende beschrijving gemeentelijk monument

De inscriptie is vlak onder de kop aangebracht en de letter D is rond van vorm. Het volgnummer staat zowel op de Delflandse als op de Rijnlandse zijde. Twee betonnen tussenpalen, 2 en 10 zijn geplaatst ergens tussen 1982 en 1992. Het beton is grof en bevat veel kiezels. Op deze palen is Rijnland afgekort tot RL. Het volgnummer staat alleen op de Rijnlandse zijde. Paal 9 dateert uit 1993. Deze komt in vorm en stijl overeen met drie andere palen die tegelijkertijd werden geplaatst op de grens Den Haag-Leidschendam.

Nummer paal	Hoofdpaal I
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3433
X/Y-coördinaten	80.835/460468
Omschrijving ligging	Bovenop zeezijde zeereep
Datering	1936
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie Delfland I - Rijnland Deze paal is meermalen vernieuwd. Tijdens schietoefeningen op het strand is deze paal zowel in 1863 en in 1868 kapot geschoten (al vlak na de eerste plaatsing in 1858). Nieuwe palen zijn bekostigd door het Rijk. Uiteindelijk volgde de instructie hem niet als doel te gebruiken. In het schouwrapport van 1934 / 1935 staat genoemd dat de paal door kustafslag is verdwenen. Een nieuwe is geplaatst in 1936 (negen palen zijn toen vervangen voor in totaal f 168,35). Sindsdien is de kruin van het duin tot 1990 nog verder teruggetrokken. Het is aannemelijk dat deze paal meerdere keren tijdens storm is afgeslagen samen met het duin en daarna weer is teruggeplaatst. Er zijn geen bronnen die dit bevestigen.
	

Nummer paal	Tussenpaal 1
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3433
X/Y-coördinaten	80.902 / 460.385
Omschrijving ligging	Aan verdwenen pad tussen het pad over de zeereep en het fietspad door Meijendel
Datering	1956
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D1-R1 In de archieven van de waterschappen staat genoemd dat een aantal palen waaronder deze, tijdens schouw in 1954 niet meer terug te vinden of kapot was. In 1956 zijn acht nieuwe palen geplaatst, alle in deze stijl.
	

Nummer paal	Tussenpaal 2
--------------------	---------------------

Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3433
X/Y-coördinaten	81.014 / 460.248
Omschrijving ligging	Langs het fietspad door Meijendel
Datering	1982-1992
Kenmerken/bijzonderheden	Betonnen paal, door Rijnland zelf vervaardigd. Nummer alleen aan Rijnlandse zijde. In schouwrapporten wordt als laatste vermelding (1981) gegeven dat paal nummer 2 dreigt onder te sterven ("nog maar 50 cm boven de grond"). Dit is dan nog de hardstenen paal. In de schouwrapporten staat dat de hardstenen paal 2 telkens werd teruggevonden; de betonnen paal is na 1981 geplaatst. Wanneer precies is nog niet duidelijk.
	

Nummer paal	Tussenpaal 3
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3433
X/Y-coördinaten	81.117 / 460.122
Omschrijving ligging	Oostzijde van Hoofdader (in struweel tussen de bronnenreeks en het rode pad aan de oostzijde daarvan)
Datering	1956
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D3-R3 In de archieven van de waterschappen staat genoemd dat een aantal palen waaronder deze, tijdens schouw in 1954 niet meer terug te vinden of kapot was. In 1956 zijn acht nieuwe palen geplaatst, alle in deze stijl. Paal 3 was in 1936 ook al vernieuwd.
	

Nummer paal	Tussenpaal 4
--------------------	---------------------

Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3432
X/Y-coördinaten	81.293 / 459.906
Omschrijving ligging	op schiereilandje in infiltratieplas 11.1
Datering	1936
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D4-R Zowel de verwerking als het ruwe uiterlijk komen overeen met de hoofdpalen. Alleen aan de Delflandse zijde is een nummer aangebracht. Zowel de letter als het cijfer zijn klein. Identiek aan nummer 5. In het schouwrapport van 1934 / 1935 staat genoemd dat de paal is verdwenen. Een nieuwe is geplaatst in 1936. Op oude kaarten staat dat deze paal oorspronkelijk naast een grenspaal met nummer 8 stond die de gemeentegrens aangaf tussen Wassenaar en 's-Gravenhage. De paal is sindsdien verplaatst. In 1954 wordt ook melding gemaakt van het ontbreken van deze paal; er is echter geen paal voor teruggekomen in de nieuwe stijl met nummer 4. Wel eentje met nummer 4A iets verderop. Waarschijnlijk is paal 4 dus toch nog teruggevonden en is de nieuwe paal 4, omgenummerd naar paal 4A. dat zou ook verklaren waarom paal 4 niet meer op de oorspronkelijke plek staat; die moest immers verplaatst worden om de nummering opeenvolgend te houden.

Nummer paal	Tussenpaal 4A
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3432
X/Y-coördinaten	81.374 / 459.806
Omschrijving ligging	Oostzijde van infiltratieplas 11.1, op topje in struweel
Datering	1956
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D 4A R 4A In de archieven van de waterschappen staat genoemd dat een aantal palen tijdens schouw in 1954 niet meer terug te vinden of kapot was. In 1956 zijn acht nieuwe palen geplaatst, alle in deze stijl. Bijzonder is dat er voorheen geen paal 4A was. Deze paal is waarschijnlijk bijgeplaatst waarna alsnog de oude, zoekgeraakte paal 4 werd teruggevonden. Er zal toen een "A" zijn bijgehakt. De paal staat op de oude locatie van paal 4 die westwaarts is verplaatst om de logica in de nummering te behouden. Vlakbij deze paal is nog een restant van een onderstuk van een grenspaal te vinden. Dit is mogelijk paal 8 geweest van de gemeente grens Wassenaar - 's-Gravenhage, die volgens de kaarten naast paal 4 stond.

Nummer paal	Tussenpaal 5
--------------------	---------------------

Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3432
X/Y-coördinaten	81.586 / 459.545
Omschrijving ligging	Op een topje op de noordoever van infiltratieplas 04.1, iets westelijk van de slinger in de infiltratieplas.
Datering	1936
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D 5 R Ruwe stenen paal: zowel de verwerking als het ruwe uiterlijk komen overeen met de hoofdpalen. Alleen aan de Delflandse zijde is een nummer aangebracht. Zowel de letter als het cijfer zijn klein. Identiek aan nummer 4. In het schouwrapport van 1934 / 1935 staat genoemd dat de paal is verdwenen. Een nieuwe is geplaatst in 1936. De paal staat naast een grenspaal met nummer 10 van de gemeentegrens tussen Wassenaar en 's-Gravenhage, in 2015 heropgericht.
	

Nummer paal	Tussenpaal 6
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3432
X/Y-coördinaten	81.688 / 459.420
Omschrijving ligging	In het water van infiltratieplas 04.1.
Datering	1858
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D 6 R Deze paal staat enkele meters van de oever, in de hoge infiltratieplas. Normaliter staan beide palen geheel onder water. Direct ernaast staat een paal met nummer 11 die de gemeentegrens aangeeft tussen Wassenaar en 's-Gravenhage. Op de kaart uit 1936 is dit ook zo weergegeven. Uit de schouwrapporten blijkt dat deze paal nooit is vervangen sinds de plaatsing in 1858.
	

Nummer paal	Tussenpaal 7
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G3508
X/Y-coördinaten	81.817 / 459.261
Omschrijving ligging	Noordzijde van sprang A (richting de Waalsdorpervlakte), bovenaan de helling.
Datering	1956
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D7-R7 In de archieven van de waterschappen staat genoemd dat een aantal palen waaronder deze, tijdens schouw in 1954 niet meer terug te vinden of kapot was. In 1956 zijn acht nieuwe palen geplaatst, alle in deze stijl. Paal 7 was in 1936 ook al vernieuwd. Oorspronkelijk stonden de palen 7 en 8 van de hoogheemraadschappen meer oostelijk; op het oefenterrein van defensie. Wegens gevaar van beschadiging zijn ze verplaatst tot buiten het terrein.

Nummer paal	Tussenpaal 8
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3509
X/Y-coördinaten	81.887 / 459.176
Omschrijving ligging	Zuidzijde van sprank (richting de Waalsdorpervlakke), bovenaan de helling, in de buurt van het einde van de tankmuur in een duindoornstruweel.
Datering	1956
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D8 R 8 In de archieven van de waterschappen staat genoemd dat een aantal palen waaronder deze, tijdens schouw in 1954 niet meer terug te vinden of kapot was. In 1956 zijn acht nieuwe palen geplaatst, alle in deze stijl. Paal 7 was in 1936 ook al vernieuwd. Oorspronkelijk stonden de palen 7 en 8 van de hoogheemraadschappen meer oostelijk; op het oefenterrein van defensie. Wegens gevaar van beschadiging zijn ze verplaatst tot buiten het terrein.
	

Nummer paal	Tussenpaal 9
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3509
X/Y-coördinaten	82.200 / 458.790
Omschrijving ligging	In bosschage voor een keet op het defensieterrein, vanaf het hek gezien schuin links voor.
Datering	Ca. 1993
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D 9 RL 9 Betonnen paal, door Rijnland zelf vervaardigd. Op terrein van Defensie. De paal is identiek aan de nummers 15, 23 en 24. Hij wordt echter niet genoemd in het rapport uit 1993 over de verplaatsing en vernieuwing van grenspalen. In schouwrapporten wordt gemeld dat deze paal is verdwenen in 1981. De hardstenen paal, die al eerder vervangen was in 1936, stond toen bij een houten schotwerk. Later in 1963 werd ook al eens melding gemaakt van vermissing maar de paal werd bij nadere inspectie toch nog gevonden.
	

Nummer paal	Tussenpaal 10
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3509
X/Y-coördinaten	82.349 / 458.607
Omschrijving ligging	In groenstrook aan de oostzijde van het fietspad dat westelijk langs het TNO terrein loopt.
Datering	Ca. 1982-1992
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D R10 Betonnen paal, door Rijnland zelf vervaardigd. Nummer alleen aan Rijnlandse zijde. De paal is identiek aan de nummers 2 en 21. In schouwrapporten en briefwisselingen diverse vermelding over de (oorspronkelijke) paal: in 1963 melding dat de paal vermoedelijk verplaatst is en niet meer op de juiste plek staat. In 1967 verzoek om de (hardstenen) paal te verplaatsen i.v.m. aanleg TNO complex. In 1968 melding dat de (verplaatste?) paal niet te vinden was.
	

Nummer paal	Tussenpaal 11
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	G 3457
X/Y-coördinaten	82.444 / 458.491
Omschrijving ligging	Op parkeerterrein TNO tussen parkeerplaats en fietsenhok
Datering	1965
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D 11 R 11 Hardstenen paal met iets afwijkend model van die uit 1956, door firma Keuzekamp te den Haag vervaardigd voor 315 gulden. In schouwrapporten en briefwisselingen diverse vermeldingen van de paal: in 1963 melding dat de oorspronkelijke paal (uit 1858) gebroken is, in 1965 huidig exemplaar geplaatst ter vervanging. In 1966 omver gereden (maar nog heel). Vervolgens in 1967 verzoek om de (hardstenen) paal te verplaatsen i.v.m. aanleg TNO complex. Paal 180 graden gedraaid t.o.v. juiste positie.
	

Nummer paal	Tussenpaal 11a
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	F10423
X/Y-coördinaten	84.001 / 458.546
Omschrijving ligging	Noordberm Zijdegweg ter hoogte van huisnummer 30
Datering	1968
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie D 11a R 11a Hardstenen paal met iets afwijkend model van die uit 1956 en lijkt, afgezien van de elegantere stijl van de inscripties, sterk op paal 11. Deze paal met annex 'a' is oorspronkelijk vervaardigd voor een 'stoelendans' met grenspalen bij de aanleg van de sportvelden van nu de Haagse rugby club. Er was een extra paal nodig omdat er grenspalen middenin het toekomstige veld kwamen te staan (hoofdpaal II en paal nr 20 van de gemeentegrens, de eerste verdwenen, de tweede in de berm gedumpt). Deze paal is vanwege een grenswijziging in 1993 naar de huidige locatie verplaatst.
	

Nummer paal	Hoofdpaal III
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	F 11158
X/Y-coördinaten	84.517 / 458.033
Omschrijving ligging	Zuidberm Zijdegweg nabij kruising Rijksstraatweg
Datering	1936
Kenmerken/bijzonderheden	Inscriptie Delfland III Rijnland Diverse vermeldingen in de rapporten: in 1912 wordt hij verplaatst naar de zijberm van de weg ipv de middenberm. De paal is dan al "gelascht" m.a.w. hersteld. In 1920 is de paal opnieuw gebroken na een aanrijding. Door Rijnland wordt dan in 1921 een eenvoudig paaltje teruggeplaatst (Delfland wilde niet meebetalen aan herplaatsing), in 1926 stelt Delfland voor een monumentalere paal te plaatsen omdat de paal opnieuw verplaatst moet worden. Het is niet duidelijk of er die nieuwe paal inderdaad is geplaatst. In 1935 blijkt paal III niet meer aanwezig te zijn en wordt de huidige paal geplaatst.

Redengevende beschrijving gemeentelijk monument

Nummer paal	Tussenpaal 12
Adres (aanduiding)	n.v.t.
Postcode	n.v.t.
Kadastraal nummer	Gemeente Den Haag
X/Y-coördinaten	84.909 / 457.472
Omschrijving ligging	Nabij hoek Bezuidenhoutseweg en Noordelijke Randweg
Datering	1858
Kenmerken/bijzonderheden	<p>Inscriptie D 12 R</p> <p>Deze paal stond oorspronkelijk nabij het landgoed Clingendael en is in 1993 verplaatst naar de noordoostzijde van het kruispunt van de Landscheidingsweg/ Zijdeweg/Bezuidenhoutseweg. Met een herinrichting van dit kruispunt in latere jaren is de paal uiteindelijk verplaatst naar de huidige locatie. Of dit met de eigenaren is afgestemd is niet bekend. De paal staat op het uiteinde van een wandelroute die de historische plek van de landscheiding markeert, inclusief (beklad) informatiebord. Uit de schouwrapporten blijkt dat deze paal nooit is vervangen sinds de plaatsing in 1858.</p> <p>Deze Tussenpaal staat 1,6 vanaf de gemeente grens op Haags grondgebied. De paal maakt deel uit van het ensemble, maar valt buiten de bescherming vanuit de gemeente Wassenaar.</p>
	

Waardstelling

De grenspalen zijn vanwege de cultuurhistorische - en ensemblewaarde van algemeen belang voor de gemeente Wassenaar

- als onderdeel van, als uitdrukking van en als herinnering aan de waterstaatkundige geschiedenis van Delfland en Rijnland;
- vanwege de historische relatie tussen de complexonderdelen onderling en hun functionele ligging ten opzichte van elkaar;
- als herkenbare uitdrukking van een functie;
- vanwege de zeldzaamheid;
- vanwege de ouderdom van een aantal palen.

Bijlagen

Foto's situatie maart 2012; afbeelding Google Earth; kaart 1615 met grens landscheiding, luchtfoto met grens landscheiding en locaties grenspalen. Literatuur/bronnen

Gemeentearchief/bouwdossiers; bezoek ter plaatse in 2012 van palen aan Zijdeweg/Rijksstraatweg; Deze beschrijving is grotendeels ontleend aan informatie van Joost Veer, vastgelegd in zijn rapport 'Grenspalen op de grens van Rijnland en Delfland, Inventarisatie en beknopte historie' uit 2012; en aan Informatie H.J v.d. Kamp inventarisatie 1991, tot slot aan Grenspalen in de gemeente Den Haag A.O.J. Meering, Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer gemeente Den Haag, Haagse Archeologische Rapportage nummer 1410, Den Haag, 2014 ISBN: Zie voorts: 978-94-6067-166-1; <http://zhvijf.blogspot.nl>; beschrijving palen van gemeente Leidschendam-Voorburg; Brouwer, T. "Grenspalen in Nederland", De Walburg Pers Zutphen, 1978.